

Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban VI. (Számbeli egyeztetés II.)

DENNICA PENEVA

Az állítmány egyeztetése két vagy több (halmozott) egyes számú alannyal

Ebben a típusban alaki egyeztetéssel voltaképpen egyes szám lenne várható. A gyakorlat azonban mind a magyarban, mind a többi vizsgált nyelvben bonyolultabb. A probléma feltárására a magyar nyelvben főleg Rácz Endre monográfiájában (Rácz 1991: 96) használt struktúrát követtem, és számos példamondat is onnan származik.

Az egyes nyelvek elemzésének felépítése két részből áll. Az első részben összefoglaltam a megvizsgált problémát az adott nyelvben a szakirodalomra hivatkozva. A példák a szakirodalomból, napi- és hetilapokból, szépirodalmi művekből valók. A második részben pedig lefordítottam bizonyos magyar mondatokat anyanyelvű beszélőkkel. Ez a rész egységes a három nyelvben (finn, észt, bolgár). Itt szeretnék köszönetet mondani Petteri Laihonon és Sussanna Virtanen debreceni finn lektoroknak és Kai Tiislär debreceni észt lektoroknak a magyar mondatok értelmezésében és fordításában nyújtott segítségükért. A lapp példákat is nagyrészt a szakirodalomból vettem, ám a magyar mondatok megfelelőit illetően további segítséget kívánok kérni lapp beszélőktől.

1. Magyar

„A magyar szakirodalomban az alany és az állítmány egyeztetésének a legbővebben tárgyalt kérdése az, miképpen egyezik az állítmány a két vagy több (halmozott) egyes számú 3. személyű alannyal” (Rácz 1991: 96). Az alaki és az értelmi egyeztetés ingadozása érvényesül az adott kongruenciátípusban is. Az egyes szám használata, tehát az alaki egyeztetés az ősi és a gyakoribb. „Nyelvművelésünk általában magyarosabbnak mondja a hagyományos, egyes számú állítmányt. Kivált az alanyokat megelőző sorrendben ez a megszokásosabb forma” (MMNyR 2: 141).

A magyarban az állítmány alaki egyeztetéssel egyes számban állhat több esetben (Bencédy 1991: 253; Rácz 1991: 97), röviden: NomSg + NomSg = Vx3Sg.

1.1. Ha az alany konkrét vagy elvont főnév (animated/non-animated):

A kukorica [NomSg] és az akácfa [NomSg] virul [Vx3Sg]. | A félelem [NomSg] s az álom [NomSg] volt [Vx3Sg] apám és anyám. Ez felfogható ekvatív mondatnak is, így a következő elemzés is szóba jöhet: *A félelem s az álom volt [Vx3Sg] apám [NomSg] és anyám [NomSg]. | Ereje [NomSg] és önbizalma [NomSg] nincs [Vx3Sg]. | Az Élet [NomSg] és a Szépség [NomSg], az Erő [NomSg] és a Jóság [NomSg] nevetett [Vx3Sg] körülötte. | Abházia [NomSg] és Dél-Oszétia [NomSg] is önállóságot akar [Vx3Sg]. (Népszabadság) | Az Európai Unió [NomSg] és a NATO [NomSg] nyugalomra int [Vx3Sg]. (Népszabadság) | A Microsoft [NomSg] és a Google [NomSg] igyekszik [Vx3Sg] behatolni egymás területére. (Világgazdaság)*

Különösen gyakori az egyes számú állítmány akkor, ha megelőzi az alanyokat (Rácz 1991: 98): *Most van papírja [NomSg], pénze [NomSg], lakása [NomSg]. | Elfogyott [Vx3Sg] az időm [NomSg] és a pénzem [NomSg]. | Elfogyott [Vx3Sg] az energiám [NomSg] és a türelmem [NomSg]. | Hogyan jön össze [Vx3Sg] a Gálfy [NomSg] meg az Eduárd [NomSg]? | Várni, hát-ha feltűnik [Vx3Sg] apa [NomSg] és anya [NomSg], vagy Clo [NomSg] és a két gyerek [NomSg] a Jagelló úton.* (Ferdinandy 1993:125.)

A fenti példákban egyszerű kapcsolatos viszony van az alanyok között. A MMNy helyesebbnek tartja az egyes számú állítmány használatát, ha a) az alanyok között nem egyszerű kapcsolatos viszony áll fenn, hanem b) egyéb kapcsolatos, illetőleg c) ellentétes vagy d) választó viszony (MMNy 1991: 253). Ilyenkor a hozzá közelebb álló személyhez igazodik az állítmány (MMNy 1991: 253; Hegedűs 2005: 277; Rácz 1991: 122). Rácz Endre részletesebben megvizsgálta az összes lehetséges kapcsolatos viszonyt és a velük előforduló kombinációt (Vö. Rácz 1991: 99).

A nem egyszerű kapcsolatos viszony közül kiválasztottam néhány típust, és ezeket megvizsgáltam a különböző finnugor nyelvekben és a bolgárban. **Fokozó** kapcsolatos viszony (*sőt*): *Az osztályfőnök [NomSg], sőt az igazgató [NomSg] is velünk jön [Vx3Sg].* **Hozzáátoldó** kapcsolatos viszony (*is ...is*): *Péter [NomSg] is, Gábor [NomSg] is elment [Vx3Sg] a mérkőzésre.* **Ellentétes** hozzáátoldó kapcsolatos viszony (*nemcsak, hanem ... is*): *Nemcsak a gyermekek [NomSg], hanem az anya [NomSg] is megkaphatja [Vx3Sg] a védőoltást.* **Összefoglaló-megosztó** kapcsolatos viszony (*mind ...mind, sem ... sem*):

Előfordul vagylagos megoldás is (*sem...*, *sem*): *Sem én* [1Sg], *sem te* [2Sg] *nem mentél* [Vx2Sg] *el a tárgyalásra*. ~ *Sem én* [1Sg], *sem te* [2Sg] *nem mentünk* [Vx1Pl] *el a tárgyalásra*. – Ha az alany nem főnév, hanem különböző személyű névmás ilyenkor az állítmány a hozzá közelebb álló személyhez igazodik: *Nemcsak te* [2Sg] *hanem én* [1Sg] *is elmentem* [Vx1Sg] *a tárgyalásra*. *Nemcsak én* [1Sg], *hanem te* [2Sg] *is elmentél* [Vx2Sg] *a tárgyalásra*.

Egészen más a helyzet, a **választó** viszonyban álló alanyok esetében, mint az előző példákban, hiszen végső soron itt csak egyetlen alany van: *Vagy Éva* [NomSg], *vagy Mária* [NomSg] *fog* [Vx3Sg] *mosogatni*. Ezt támasztja alá, ha különböző személyű névmási alanyok vannak a mondatban: *Vagy én* [1Sg] *vagy te* [2Sg] *mész* [Vx2Sg] *el a tárgyalásra*. *Vagy te* [2Sg], *vagy én* [1Sg] *megyek el a tárgyalásra*. Az állítmány az ilyenekben nemcsak számban, hanem személyben is egyezik a hozzá legközelebb álló alannal, de egyes számban áll. Más megoldás szóba sem jöhet. Ugyanígy a magyarázó (... *azaz*) és következtető (... *tehát*) viszonyban álló alanyok mellett is csak egyes szám használatos.

A példákból látszik, hogy az állítmány szinte mindig a hozzá közelebb álló alannal egyezik, vagyis egyes számba kerül. Az esetek különböző típusától függetlenül az állítmány legtöbbször egyes számú. Vagyis olyan tényezők, mint az állítmány fajtája (igei, névszói vagy igei-névszói), az állítmány helye a mondatban az alanyokra nézve (megelőzi az alanyokat, vagy közéjük ékelődik, vagy követi őket), valamint az alanyként szereplő szerkezet tagjainak száma nem befolyásolja az állítmány egyes számú használatát.

Egyes számba kerül az állítmány akkor is, ha az alanyokat mennyiségjelző vagy határozatlan névelő előzi meg: *Két férfi* [NomSg] *és egy nő* [NomSg] *jött* [Vx3Sg] *az utcán*. (MMNy 1991: 253.) | *Egy nő* [NomSg] *és két férfi* [NomSg] *jött* [Vx3Sg] *velem szemben*. (MMNy 1991: 253.) | *Három pincér* [NomSg] *és egy segédtszt* [NomSg] *fogadta* [Vx3Sg] *az érkező vendégeket*. (Vö. Rácz 1991: 101.)

Összetett országnevek esetén, mint pl. *Antigua és Barbuda, Trinidad és Tobago* az állítmány ugyancsak egyes számban áll: *Trinidad és Tobago* [NomSg] *nyerte* [Vx3Sg] *a 4x100-as váltót*. | *Antigua és Barbuda* [NomSg] *az 1976-os nyári olimpián szerepelt* [Vx3Sg] *első alkalommal*.

1.2. A magyarban az állítmánynak az egyes számú halmozott alannal való értelmi egyeztetésének esetei a következők.

Gyakran találkozunk többes számú állítmánnyal is a több egyes számú alany mellett, tehát NomSg + Nom Sg = Vx3Pl. Ez az értelmi egyeztetési

forma különösen akkor szokásos, ha az alanyok személyt jelölnek és megelőzik az állítmányt (MMNy 1991: 253): *Anya* [NomSg] és *apa* [NomSg] *megitták* [Vx3Pl] *a teát*. | *A sarokban Kornél* [NomSg] és *Helénke* [NomSg] *sutogtak* [Vx3Pl]. | *Cili* [NomSg] és *Balázs* [NomSg] *önállóan élnek* [Vx3Pl] *külön lakásban*. | *Most Michel* [NomSg] és *Anita* [NomSg] *próbálgatják* [Vx3Pl] *az illatos, édes trópusi rumot*. (Ferdinandy 1993: 132.) *A kutya* [NomSg] és *a macska* [NomSg] *már bent éltek* [Vx3Pl]. (Ferdinandy 1993: 23.)

A magyar nyelvészek szabályosnak vélik a többes számú névszói állítmányt, ha az alanyok élő személyek (animated), de az élettelen alanyok (unanimated) mellett jobb az egyes számú állítmány: *A fiú* [NomSg] és *a lány* [NomSg] *barátok* [NomPl]. | *Az asztal* [NomSg] és *a szék* [NomSg] *bútor* [NomSg] (Vö. Rácz 1991: 97.)

Az értelmi egyeztetés akkor gyakori, s kötelező is, ha az összetett állítmány névszói része kölcsönösséget kifejező névszó (Lengyel 2000: 405; Hegedűs 2005: 276): *Péter* [NomSg] és *Pál* [NomSg] *barátok/ellenfelek/testvérek* [NomPl] *voltak* [Vx3Pl]. | *Péter* [NomSg] és *Pál* [NomSg] *vitakoztak* [Vx3Pl] *(egymással)*. | *A kék* [NomSg] és *a zöld* [NomSg] *nem illenek* [Vx3Pl] *egymáshoz*.

2. Finn

2.1. A finnben – a magyartól eltérően – mellérendelő viszonyban álló egyes számú alanyok mellett inkább használatos többes számú állítmány (l. alább). Vannak viszont olyan esetek is, amikor az állítmány egyes számban áll.

Számjelzős alanyok esetén a finnben is állhat egyes számú állítmány. Mellérendelt kapcsolatban, amelyben a második tag számnév, tehát mennyiséget jelöl, az állítmány egyes számban áll: *Ensimmäisessä kilpailussa 1970 oli 127 juoksijaa* [PartSg], *joista Lebow* [NomSg] *ja 54 juoksijaa* [PartSg] *jaksoi* [Vx3Sg] *maaliin saakka*. 'Az első versenyen 1970-ben 127 futó volt, akik közül Lebow és még 54 másik futó célba ért.' (ISK 1225.) A magyar nyelvhez hasonlóan egyes számba kerül az állítmány, ha tehát az alanyokat mennyiségjelző előzi meg. 'Három pincér [NomSg] és egy segédtszt [NomSg] fogadta [Vx3Sg] az érkező vendégeket.' *Kolme tarjoilijaa* [PartSg] *ja nuorempi upseeri* [NomSg] *otti* [Vx3Sg] *vieraat vastaan*. Számjelzős alanyok esetén a finnben tehát az állítmány egyes vagy többes számban állhat. Itt nagyon fontos szerepet játszik a szórend: 'Egy nő és két férfi jött velem szemben.' *Minua vastaan tuli* [Vx3Sg] *nainen* [NomSg] *ja kaksi* [NomSg] *miestä*.

Vagy: *Yksi nainen [NomSg] ja kaksi [NomPart] miestä tulivat [Vx3Pl] minua vastaan.*

Bár a finn nyelvben tipikusabb a több egyes számú alany mellett az állítmány többes számú alakja, két vagy több alany esetén az állítmány állhat egyes számban a következő esetekben:

Ha a mellérendelt alanyok szinonimák, vagy szemantikai párokat képeznek, amelyek tartalmilag közel állnak a szinonimákhoz, az állítmány állhat egyes számban is. E szavaknak leggyakrabban absztrakt jelentésük van: *Ko-hu [NomSg] ja hälinä [NomSg] ei näyttänyt [Vx3Sg] vaikuttavan nuorukai-seen lainkaan.* 'A felháborodás és a zsivaj úgy tűnik egyáltalán nem befolyásolta a fiatalembert.' | *Ilo [NomSg] ja kiitollisuus [NomSg] täyttää [Vx3Sg] sydämemme.* 'Öröm és hála tölti el a szívünket.' | *Positiivisuus [NomSg] ja avoimuus [NomSg] uusia asioita kohtaan saattaisi [Vx3Sg] kuitenkin helpot-taa muutoksiin sopeutumista.* 'A pozitív és az őszinte viszonyulás az új dolog iránt mégis megkönnyítheti a beilleszkedést.' (ISK 1225.)

Összetett országnevek esetén, mint pl. *Antigua ja Barbuda, Trinidad ja Tobago* az állítmány egyes számban áll: *Bosnia ja Hertsegovina [NomSg] viettää [Vx3Sg] kansallispäiväänsä 1. maaliskuuta.* 'Bosznia-Hercegovina március 1-jén tartja nemzeti ünnepét.' (ISK 1225.)

Ha az alanyok között nem egyszerű kapcsolatos viszony áll fenn, hanem másfajta kapcsolatos, illetőleg ellentétes vagy választó viszony, ilyenkor a hozzá közelebb álló személyhez igazodik az állítmány. Nézzük meg, hogy ehhez a magyar eljáráshoz milyen finn gyakorlat párosul! (A következő mondatoknak a finnre fordítását Petteri Laihonon készítette.)

Ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony (*nemcsak, hanem ... is*): 'Nemcsak a gyermek [NomSg], hanem az anya [NomSg] is megkaphatja [Vx3Sg] a védőoltást.' *Ei pelkästään lapsi [NomSg] vaan myös äiti [NomSg] voi [Vx3Sg] saada rokotuksen.* | 'Nemcsak nő [NomSg], hanem férfi [NomSg] sem mert [Vx3Sg] átmenni ilyenkor a völgyön keresztül futó úton.' *Ei nainen [NomSg] eikä mieskään [NomSg] uskaltanut [Vx3Sg] silloin mennä laakson läpi vievää tietä.* Páros tagadó kötőszavak mellett tehát egyes szám használatos: *Ei Pentti eikä Pirkko ole tullut vielä.* 'Pentti sem, és Pirkko sem érkezett még meg.' (Vö. ISK 1226) De: *Pentti ja Pirkko ovat jo tulleet.* 'Már megjött Pentti és Pirkko.'

Hozzátoldó kapcsolatos viszony (*is ... is*): 'Péter [NomSg] is, Gábor [NomSg] is elment [Vx3Sg] a mérkőzésre.' *Sekä Péter [NomSg] että Gábor [NomSg] menivät [Vx3Pl] katsomaan ottelun.*

Összefoglaló-megosztó kapcsolatos viszony (*mind ... mind, sem/se ... sem/se*): 'Se a tanár [NomSg], se az igazgató [NomSg] nem ment el [Vx3Sg] az ünnepségre.' *Ei opettaja [NomSg] eikä rehtorikaan [NomSg] mennyt [Vx3Sg] juhliin.*

Az állítmány egyes számban áll, ha a *tai* jelentése kizárólag 'vagy', azaz vagy az egyiket, vagy a másikat jelenti: *Riittää jos ruoka [NomSg] tai juoma [NomSg] tuntuu [Vx3Sg] maukkaalta ja tuo [Vx3Sg] tyytyväisen olon.* 'Elég ha vagy az ennivaló vagy az innivaló jó ízű és elégedettséget okoz.'

Választó kapcsolatos viszony (*vagy ... vagy*) esetén nagy valószínűséggel csak egyes számú alany lehetséges, mivel logikailag csak egy alany végezheti a cselekvést: 'Vagy Éva [NomSg] vagy Mária [NomSg] fog [Vx3Sg] mosogatni.' *Joko Éva [NomSg] tai Mária [NomSg] tiskaa [Vx3Sg].* Különböző személyű alanyok esetén az állítmány a legközelebbi alannal egyezik: 'Vagy Mária [NomSg] vagy én [1Sg] megyek el a tárgyalásra.' *Joko minä [1Sg] menen [Vx1Sg] tai Maria [NomSg] menee [Vx3Sg] neuvotteluun.* Vagy: *Neuvotteluun menen [Vx1Sg] joko minä [1Sg] tai Maria [NomSg].* | 'Vagy Mária [NomSg] vagy te [2Sg] mész el a tárgyalásra.' *Joko sinä [2Sg] menet [Vx2Sg] tai Maria [NomSg] menee [Vx3Sg] neuvotteluun.* Vagy: *Neuvotteluun menet [Vx2Sg] joko sinä [2Sg] tai Maria [NomSg].*

A finn *habeo*-szerkezetekben a létigének kizárólag az egyes szám 3. személye (*on/oli, ei ole/ollut*) használatos, pl. *Isällä oli [Vx3Sg] rahat [NomPl] ostaa uusi auto.* 'Apának megvoltak az anyagi eszközei új autóra.' *Perheessä ei ollut [Vx3Sg] lapsia [PartPl].* 'A családban nem voltak gyermekek.'

2.2. A finnben – a magyartól eltérően – két mellérendelt egyes számú alany esetén az állítmány általában többes számban áll, és ebben az esetben az értelmi kongruencia érvényesül: *Hyvä terveys [NomSg] ja kunto [NomSg] ovat [Vx3Pl] tietysti eduksi tehtävässä kuin tehtävässä.* 'A jó egészség és erőnlét természetesen előny akármilyen munkában.' (Lieko 1999: 90.)

A finnben nem szükséges különbséget tenni, mint a magyar nyelvben, konkrét vagy elvont főnév, illetve személyt jelölő alany között, hiszen mind a három esetben az állítmány többes számban van: *Sähkö [NomSg], valo [NomSg] ja lämpö [NomSg] ovat [Vx3Pl] perusmukavuuksia, joita ilman elämä näillä leveysasteilla olisi kovin kolkkoa.* 'Az elektromosság, a világítás és a fűtés alapvető dolog ezen a szélességi fokon, nélkülük az élet elég rideg lenne.' | *USA [NomSg] ja Britannia [NomSg] uhkuvat [Vx3Pl] sotilasvoimaa.* 'Az USA és Britannia duzzad a katonai erőtlől.' | *Suomen kielen opettaja [NomSg] ja valtio-opin opiskelija [NomSg] etsivät [Vx3Pl] vuokrataksio-*

ta raitiovaunualueelta. 'Egy finn nyelvtenár és egy politológia szakos hallgató kétszobás albérletet keres/keresnek közel a villamoshoz.' (ISK 1225.)

A fentebbi, magyar részben (1.1.) idézett néhány magyar mondat finn fordítása is tanulságos lehet az egyeztetési gyakorlat szempontjából: 'Cili [NomSg] és Balázs [NomSg] önállóan élnek [Vx3Pl], külön lakásban.' *Cili [NomSg] ja Balázs [NomSg] elävät [Vx3Pl] itsenäisesti omassa asunnossaan.* | 'Abházia [NomSg] és Dél-Oszétia [NomSg] is önállóságot akar [Vx3Sg].' *Abházia [NomSg] ja Etelä-Osetiakin [NomSg] haluavat [Vx3Pl] itsenäiseksi.* | 'A Microsoft [NomSg] és a Google [NomSg] igyekszik [Vx3Sg] behatolni egymás területére.' *Microsoft [NomSg] ja Google [NomSg] haluavat [Vx3Pl] toistensa alueille.* | 'Elfogyott [Vx3Sg] az időm [NomSg] és a pénzem [NomSg].' *Aikani [NomSg] ja rahani [NomSg/Pl] loppuivat [Vx3Pl].*

Az értelmi egyeztetés esetei továbbá a következők:

Ha az értelmezős szerkezetben az első tag gyűjtőnévi vagy más összefoglaló jelentésű főnévi alany, az állítmány száma ingadozik. Ha az állítmány a nevekhez igazodik, többes számban áll: *Tuusulan moottorikerhon parivaljakko Mikko Nykänen [NomSg] ja Samuli Aro [NomSg] ajoivat [Vx3Pl] Hyvinkäällä järjestetyn neljän tunnin maratoncrossin selvään voittoon.* 'A tuusulai autóklub párosa, Mikko Nykänen és Samuli Aro tisztán nyerte a hyvinkäái négy órás maratoni versenyt.' | *Suurlähettiläspari [NomSg] Judit ja György Krausz ovat [Vx3Pl] valmiit ottamaan vieraansa vastaa.* 'A Krausz György és Judit nagykövet házaspár készen áll a vendégek fogadására.' – Az állítmány igazodhat az appozícióhoz is, s ekkor egyes számban áll: *Filippiinien entinen presidenttipari [NomSg] Ferdinand ja Imelda Marcos odottaa [Vx3Sg] Havaijan Oahu-saarella päivää, jolloin he voisivat taas astua valan kahvaan.* 'Az egykori Fülöp-szigeteki uralkodópár, Ferdinand és Imelda Marcos Hawaiiin várja azt a napot, amikor vissza tudnák szerezni a hatalmukat.' (Vö. ISK 1226.)

Fokozó kapcsolatos viszony (*sőt*): 'Az osztályfőnök [NomSg], sőt az igazgató [NomSg] is velünk jön [Vx3Sg].' *Luokanvalvoja [NomSg] ja jopa rehtori [NomSg] tulevat [Vx3Pl] mukaan.*

Összefoglaló kapcsolatos viszonyban a *sekä ... että* 'mind ... mind' kiemeli az összekapcsolt dolgoknak a különbségét, és megkívánja az állítmányi többes szám használatát: *Sekä korkotulon lähdeveroprosentti [NomSg] että tuloveron pääomatuloverokanta [NomSg] pysyvät [Vx3Pl] molemmat 28 prosenttissa.* 'Mind a kamatadó, mind az ingatlanadó megmarad 28 százalékosnak.' | *Sekä SAK [NomSg] että STTK [NomSg] vaativat [Vx3Pl] hallitukselta työttömyysturvan leikkausten olennaista pienentämistä.* 'Mind az SAK, mind az

STTK [két szervezet: munkavállalók és munkaadók szakszervezete] a munkanélküliség lényeges csökkentését várja a kormánytól.’ (Vö. ISK 1225.)

A magyar nyelvben a névszói illetve a névszói-igei állítmány többes számú, ha az alany személyeket jelöl, és egyes számú, ha élettelen tárgyat jelöl. A finnben viszont a névszói állítmány mind a két esetben többes számban áll, mivel két külön dolgot fejez ki: ’A fiú [NomSg] és a lány [NomSg] barátok [NomPl].’ *Poika [NomSg] ja tyttö [NomSg] ovat [Vx3Pl] ystäviä.* | ’Az asztal [NomSg] és a szék [NomSg] bútor [NomSg].’ *Pöytä [NomSg] ja tuoli [NomSg] ovat [Vx3Pl] huonekaluja.* | ’Péter [NomSg] és Pál [NomSg] barátok/ellenfelek/testvérek [NomPl] voltak [Vx3Pl].’ *Péter [NomSg] ja Pál [NomSg] olivat [Vx3Pl] ystäviä/vihamiehiä/veljeksiä.* | ’Péter [NomSg] és Pál [NomSg] vitatkoztak [Vx3Pl] (egymással).’ *Péter [NomSg] ja Pál [NomSg] riitelivät [Vx3Pl] (keskenään).* | ’A kék [NomSg] és a zöld [NomSg] nem illenek [Vx3Pl] egymáshoz.’ *Sininen [NomSg] ja vihreä [NomSg] eivät [Vx3Pl] sovi yhteen.*

Ha a *tai* ’vagy’ kötőszó felsorolásszerű, és nem egymást kizáró lehetőségekről van szó, akkor az állítmány többes számban áll: *Olympiakulta [NomSg] tai maailmanennätys [NomSg] eivät [Vx3Pl] enää riitä rankan harjoittelun kimmokkeeksi.* ’Az olimpia arany és/vagy a világcsúcs sem elegendő(ek) ahhoz, hogy ösztönözzenek a kemény edzésekre.’ | *Esimerkiksi salibandy [NomSg] tai sulkapalloilu [NomSg] korvaavat [Vx3Pl] juoksemisen.* ’Például a teremlabda vagy a tollaslabda pótolják a futást.’ (Vö. ISK 1226.)

3. Észt

3.1. Több egyes számú alany mellett ritkábban használatos egyes számú állítmány, mint akár a finnben, akár a magyarban, pl. *Väljas algas [Vx3Sg] kisa [NomSg] ja lärm [NomSg].* ’Kint zaj és lármá kezdődött.’ | *Kus oli [Vx3Sg] nüüd ta au [NomSg] ja uhkus [NomSg].* ’Hol volt most a becsülete és a büszkesége?’ | *Mul sai [Vx3Sg] aeg [NomSg] ja raha [NomSg] otsa.* ’Elfogyott az időm [NomSg] és a pénzem [NomSg].’ | *Siis tüdines [Vx3Sg] üks, teine ja kolmas ning lahkus [Vx3Sg] mängu juurest.* ’Aztán megunta az egyik, majd a második és a harmadik is kilépett a játékból.’ (Vö. Erelt 2006: 18.) Ha az állítmány megelőzi az alanyokat, és a felsorolás miatt az alanyok gradációban vannak és egyben hangsúlyosak is, ekkor az állítmány egyes számban van. Ingadozó megoldások is vannak: *Sauna juurde kuulub ~ kuuluvad mullivan ja puhkeruum.* ’A szaunához tartozik a fürdőkamra és a pihe-

nő.’ Feltehetően azért lehet az alany egyes számban, mert a *mullivan ja puhkeruum* szemantikai párt alkotnak. (Kai Tiislär szóbeli közlése.)

Kapcsolatos: *Meiega tuleb [Vx3Sg] klassijuhataja [NomSg] ja isegi direktor [NomSg].* ’Az osztályfőnök [NomSg], sőt/és az igazgató [NomSg] is velünk jön [Vx3Sg].’ | *nii ... kui ka ’is ... is’: Nii üks kui ka teine nõjatub [NomSg] ~ nõjatuvad [NomPl] tuge otsides vastu uksepiita.* ’Az egyik és a másik is nekitámaszkodik az ajtófélfának.’

Ha az alanyok között nem kapcsolatos, hanem másfajta, pl. választó viszony áll fenn, az állítmány egyes számban áll: *kas ... või ’vagy ... vagy’: Nõud peseb [Vx3Sg] kas Éva [NomSg] või Mária [NomSg].* ’Vagy Éva, vagy Mária fog mosogatni.’

3.2. A finnhez hasonlóan alakul az egyeztetés két egyes számú alany esetén az észten is. Az észten, ha a mondatban több egyes számú alany van, az állítmány többes számban áll: *Mart [NomSg] ja Ants [NomSg] jooksevad [Vx3Pl].* ’Mart és Ants szalad(nak)’ | *Andres ja Made õpivad koolis.* ’Andres ja Made iskolában tanul(nak).’ | *Jüri [NomSg] ja Peeter [NomSg] astusid [Vx3Pl] ülikooli.* ’Jüri és Peeter bekerültek a főiskolára.’ (Vö. Erelt 2006: 18.) | *Péter [NomSg] ja Pál [NomSg] olid [Vx3Pl] sõbrad/vaenlased/vennad.* ’Péter [NomSg] és Pál [NomSg] barátok/ellenfelek/testvérek [NomPl] voltak [Vx3Pl].’ | *Péter [NomSg] ja Pál [NomSg] vaidlesid (teineteisega).* ’Péter [NomSg] és Pál [NomSg] vitatkoztak [Vx3Pl] (egymással).’ | *Abhaasia [NomSg] ja Lõuna-Osseetia [NomSg] tahavad [Vx3Pl] ka iseseisvust.* ’Abházia [NomSg] és Dél-Oszétia [NomSg] is önállóságot akar [Vx3Sg].’ | *Microsoft [NomSg] ja Google [NomSg] proovivad [Vx3Pl] teineteise territooriumile tungida.* ’A Microsoft [NomSg] és a Google [NomSg] igyekszik [Vx3Sg] behatolni egymás területére.’ | *ETV ja ER lõimuvad Euroopa Ringhäälingute Liiduga.* ’Az ÉszTV és az ÉszTV Rádió integrálódna az európai közvetítési hálózatba.’ (Vö. Erelt 2006: 37.) | *Cili [NomSg] ja Balázs [NomSg] elavad [Vx3Pl] iseseisvalt, eraldi korterites.* ’Cili [NomSg] és Balázs [NomSg] önállóan élnek [Vx3Pl], külön lakásban.’

Többes számba kerül az állítmány, ha az alanyokat mennyiségjelző előzi meg: *Kolm kelterit [PartSg] ja üks adjutant [NomSg] võtsid [Vx3Pl] saabu- vad külalised vastu.* ’Három pincér [NomSg] és egy segédtszt [NomSg] fogadta [Vx3Sg] az érkező vendégeket’.

Hozzátdó kapcsolatos viszony (*is ... is*): *’Péter [NomSg] is, Gábor [NomSg] is elment / elmegy [Vx3Sg] a mérkőzésre.’ Nii Peter [NomSg] kui ka Gábor [NomSg] läksid / lähevad [Vx3Pl] võistlusele.*

Ingadozó esetek is vannak. Ha a többtagú alany tagjai szinonim szavak, az állítmány ingadozik, egyaránt állhat egyes és többes számban is: *Rikkus* [NomSg] *ja kuulsus* [NomSg] *toovad* [Vx3Pl] ~ *toob* [Vx3Sg] *rohkem häda kui õnne*. 'A gazdagság és hírnév több bajt hoz(nak), mint boldogságot.' | *Armastus* [NomSg] *ja austus* [NomSg] *oli* [Vx3Sg] ~ *olid* [Vx3Pl] *talle rohkem häda kui õnne toonud*. 'A szerelem és a becsület több kárt okozott ~ okoztak, mint szerencsét.' | *Iga mees* [NomSg] *ja (iga) naine* [NomSg] *peab* [Vx3Sg] *teadma oma õigusi*. 'Minden férfinak és nőnek tudnia kell a jogait.' ~ *Kõik mehed* [NomPl] *ja naised* [NomPl] *peavad* [Vx3Pl] *teadma oma õigusi*. A két általános névmás különbözőképpen viselkedik az egyeztetés szempontjából: az *iga* 'minden egyes, valamennyi' jelzőként egyes számmal, a *kõik* 'mindenki' többes számmal áll. (Ugyanígy viselkedik a hasonló jelentésű finn *jokainen* és *kaikki*.)

A létige egyes és többes 3. személye jelen időben megegyezik (*on* 'van/vannak') és a tagadó formákról (minden személyben *ei* 'nem') sem állapítható meg a kongruencia: *Poiss* [NomSg] *ja tüdruk* [NomSg] *on* [Vx3Sg/Pl] *sõbrad* [NomPl]. 'A fiú [NomSg] és a lány [NomSg] barátok [NomPl].' | 'Peti [NomSg] és Laci [NomSg] rendes emberek.' *Peti ja Laci on* [Vx3Sg/Pl] *korralikud inimesed* [NomPl]. Itt az állítmányi névszó jelzi a kongruenciát. A múlt idejű alakok már egyértelművé teszik a kongruenciát: 'A fiú [NomSg] és a lány [NomSg] barátok voltak [Vx3Pl].' *Poiss* [NomSg] *ja tüdruk* [NomSg] *olid* [Vx3Pl] *sõbrad* [NomPl]. | Ugyanígy: *Laud* [NomSg] *ja tool* [NomSg] *on* [Vx3Sg/Pl] *mööbliesemed* [NomPl]. 'Az asztal [NomSg] és a szék [NomSg] bútor [NomSg]'. | 'Az asztal [NomSg] és a szék [NomSg] a szobában állt / volt [Vx3Sg].' *Laud* [NomSg] *ja tool* [NomSg] *seisid /olid* [Vx3Pl] *toas*.

A finit igék tagadó formái sem jelzik az egyes és a többes 3. személy különbségét: *Sinine* [NomSg] *ja roheline* [NomSg] *ei sobi* [Vx3Sg/Pl] *kokku*. 'A kék [NomSg] és a zöld [NomSg] nem illenek [Vx3Sg/Pl] egymáshoz'. De: 'A rózsaszín [NomSg] és a zöld [NomSg] illenek [Vx3Pl] az új nappaliba.' *Roosa* [NomSg] *ja roheline* [NomSg] *sobivad* [Vx3Pl] *uude elutuppa*. *Ei õpetaja* [NomSg] *ega direktor* [NomSg] *ei läinud* [Vx3Sg/Pl] *pidustustele*. 'Se a tanár [NomSg], se az igazgató [NomSg] nem ment el [Vx3Sg/Pl] az ünnepségre.' (de: *Nemad ei läinud*.) | *Mitte ainult naine* [NomSg], *vaid ka mees* [NomSg] *ei julgenud* [Vx3Sg] *sellisel ajal läbi oru kulgevad teed pidi minna*. 'Nemcsak nő [NomSg], hanem férfi [NomSg] sem mert [Vx3Sg] átmenni ilyenkor a völgyön keresztül futó úton.'

A létige egyezése rendhagyó, mert 3Sg = 3Pl, ráadásul habeo-szerkezet! *Nüüd on/oli ?* [Vx3Sg] *tal paber* [NomSg], *raha* [NomSg], *korter* [NomSg]. 'Most van papírja [NomSg], pénze [NomSg], lakása [NomSg].' | *Tal ei ole*

jõudu ega enesekindlust. 'Ereje [NomSg] és önbizalma [NomSg] sincs [Vx3Sg].'

Az *Antigua és Barbuda* típusú alany esetén az állítmány azért van többes számban, mert a szigetország több szigetből áll: 'Antigua és Barbuda az 1976-os nyári olimpián szerepelt első alkalommal.' *Antigua ja Barbuda osalesid* [Vx3Pl] *olümpiamängudel esimest korda 1976. aasta suvel.* Ezzel szemben egységes országnak tekintik a következőt: 'Bosznia-Hercegovina megtette az első lépést az európai uniós tagság felé, azzal, hogy aláírta Luxemburgban a stabilizációs és társulási folyamatot.' *Bosnia ja Hertsogovina astus* [Vx3Sg] *esimese sammu Euroopa Liidu liikmesriigi staatuse poole, kirjutades Luxemburgis alla stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessile.* (Kai Tiislär szóbeli közlése)

4. Lapp

4.1. Alaki egyezés

A két egyes számú alany mellett ritkán találunk a lappban többes számú állítmányt. Két személy, állat (animated) után kettes szám, több alany (unanimated) után pedig többes szám áll. Egyedül anyagnevek után használatos egyes szám: *Sækkâlagâi læi èacce jâ vii'dne.* 'Víz és bor vegyítve volt.' (Nielsen 1979: 303)

A páros, kapcsolatos kötőszó mellett (*sihke ... ja* 'mind ... mind') is egyes szám van: *Báhpas lei* [Vs3Sg] *sihke biigá* [NomSg] *ja reaága* [NomSg]. 'A papnak cselédje is és bérese is volt.' (Nickel 1990: 513.) – Különböző személyű alanyok esetében az állítmány a hozzá közelebbivel egyezik személyben és számban. Ilyen egyezést találunk a *jogo ... dahje, dahje ... dahje* 'vagy ... vagy' páros kötőszók mellett: *Jogo mon* [1Sg] *dahje don* [2Sg] *galggat* [Vx2Sg] *dan bargat.* 'Vagy nekem vagy neked meg kell csinálnod. (Vagy én vagy te meg kell hogy csináljad.)' (Nielsen 1979: 305.) – A *sihke ... ja* 'is ... is, mind ... mind' konjunkciók esetén is az állítmány a közelebbi személlyel egyezik: *Sikke don* [2Sg] *ja buohkat* [NomPl] *dan dihtet* [Vx3Pl]. 'Te is és mindenki tudjátok (tkp. tudják) azt.' (Nielsen 1979: 304.)

4.2. Értelmi egyeztetés

Két egyes számú alany mellett az állítmány duálisban áll, ha az alanyok személyeket vagy állatokat jelölnek. NomSg + NomSg = Vx3Du/Vx3Pl: *Lásse* [NomSg] *ja Máhtte* [NomSg] *vulggiiga* [Vx3Du] *ikte.* 'Lásse és Máhtte tegnap indultak.' (Nickel 1990: 42) | *Lásse* [NomSg] *ja Máhtte* [NomSg] *leaba* [Vx3Du] *vuolgán.* 'Lásse és Máhtte elment(ek).' (Nickel 1990: 42.) |

Mu eadni [NomSg] *ja Máret-goaski* [NomSg] (= *soai* [3Du]) *leaba* [Vx3Du] *oappážat*. 'Anyám és Márit néni testvérek.' (Nickel 1990: 510.) | *Mu muoïiá* [NomSg] *ja Sára* [NomSg] *leaba* [Vx3Du] *doppe*. 'A nagynéném és Sára ott vannak.' (Bartens 1989: 125.) | *Beana* [NomSg] *ja vielppis* [NomSg] *leaba* [Vx3Du] *olgun*. 'A kutya és kölyke kint vannak.' (Nickel 1990: 511.) – Ha pedig az alanyok konkrét egyedi köznevek, az állítmány többes számban áll: *Gákti* [NomSg] *ja boagán* [NomSg] *leat* [Vx3Pl] *juo gárvásat* [NomPl]. 'A kaftán és az öv már készen vannak.' (Nickel 1990: 511.)

Ingadozás is tapasztalható: Ha két konkrét dologról van szó, az állítmány gyakran többes számban (néha kettős számban) áll: *Gak'te já boaga(n) leggji* (*lísigâ*) *juo boattan*. 'Az ujjas (zeke) és az öv már megérkezett.' | Dualis van akkor is, ha az igei állítmány a mondat elején áll: Vx3Du = NomSg + NomSg *Gea, do boahitba* [Vx3Du] *Niillas* [NomSg] *ja Ovllá* [NomSg]. 'Ni-ni, ott jön Niillas és Ovllá.' (Nickel 1990: 511.) Ha a mondatban kettőnél több alany van, az állítmány általában többes számban áll (Nielsen 1979: 304; Lakó 1986: 122).

A finnel ellentétben a *habeo*-szerkezetben a létige egyezik a többes számú alannal, pl. *Máhtes leat* [Vx3Pl] *buorit beatnagat* [NomPl]. 'Máhténak jó kutyái vannak.' | *Mus eai leat* [Vx3Pl] *ruđat* [NomPl] *maiguin máksit*. 'Nincs pénzem, amivel fizessek.' (Bartens 1989: 421.)

Az állítmány a közelebbi alannal egyezik: *Mus lea* [Vx3Sg] *viellja* [NomSg] *ja guokte oappá* [Nom/GenSg]. 'Nekem egy öcsém és két nővérem van.' (Nickel 1990: 513.) | *Dan olbmás leddje* [Vx3Pl] *golbma bártni* [Nom/GenSg]. 'Ennek az embernek három fia volt.' (Lakó 1986: 132.) | *Stuobus leat* [Vx3Pl] *golbma stuolu* [Nom/GenSg] *ja vel beavdi* [NomSg]. 'A szobában három szék és egy asztal van.' (Nickel 1990: 513.)

5. Bolgár

5.1. Az alaki és az értelmi egyeztetés váltakozása érvényesül az állítmány és több alany kongruenciájánál is. Itt az alanyok közti viszonyt, a mondat fő részei közti szórendet és az alanyok szófaját is célszerű szemügyre venni. A bolgár nyelvben két vagy több halmozott egyes számú alany mellett az alany többes számban áll. A nyelvre a kötelező értelmi kongruencia jellemző. Viszont ettől a szabálytól eltérések is tapasztalhatók, ennek pszichológiai, szövegtani, szemantikai, stilisztikai és formai okai vannak. Ilyen esetekben az alanyok egységet alkotnak, és ilyenkor az állítmány egyes számban áll. A bolgár nyelvben az alaki egyeztetés az alábbi esetekben érvényesül.

Bár a bolgárban tipikusabb a több egyes számú alany mellett az állítmány többes számú alakja, két vagy több alany esetén az állítmány állhat egyes számban, ha az alanyok szemantikai párokat képeznek, amelyek szinonimaszerűek. Az állítmány megelőzi az alanyokat: *От колата екна [Vx3Sg] смях [NomSg] и кикот [NomSg]*. 'A kocsiból nevetés [NomSg] és hahotázás [NomSg] hangzott [Vx3Sg].' Ebben a példamondatban az alanyok hasonló jelentésűek és a többségük elvont főnév: *nevetés és röhögés, zívaj és zűrzavar* stb. Ilyen esetekben az alanyok egységet alkotnak, és ilyenkor az állítmány egyes számban áll.

Az állítmány ugyancsak egyes számban áll, ha az alanyok stilisztikai fokozó szerepben (gradációkban) vannak, tehát amikor tartalmuk szempontjából fokozzuk őket, vagy ha előttük ugyanazok a névmások, partikulák vagy kötőszók állnak: *И не [Vx3Sg] робът [NomSg], потокът [NomSg], старата гора [NomSg], бърлогата [NomSg] и птицата [NomSg] и звярът [NomSg]*. 'És énekel [Vx3Sg] a szakadék [NomSg], a patak [NomSg], a régi erdő [NomSg], a barlang [NomSg], a madár [NomSg] és a vad [NomSg].'

Általában az alanyok gradációban vannak és hangsúlyosak akkor, amikor az előttük lévő névmások vagy jelzők, vagy ismétlődnek. *Никакъв глас [NomSg], никакъв вик [NomSg] не се обаждаше [Vx3Sg]*. 'Semmi hang, semmi sikoly sem hallatszott.' (Popov 1998: 179.)

Az állítmány gyakran egyes számban van, ha az *и 'is', нито 'sem', или 'vagy'* kötőszó az alanyok előtt fordul elő. Itt az állítás vagy a tagadás mintha külön-külön érintene minden alanyt: *Хвъркна [Vx3Sg] любов [NomSg], и младост [NomSg], и живот [NomSg]*. 'Elrepült [Vx3Sg] a szerelem [NomSg] és a fiatalság [NomSg] is, és az élet [NomSg] is.' (Popov 1998: 178.)

Erre a típusra értelmi kongruenciás példák is találhatók. Akkor használunk többes számú állítmányt, ha a kettős kötőszók *и ... и 'is ... is', нито ... нито 'sem ... sem'* egyaránt állítják, vagy tagadják az alanyokat mint homogén egészeket. De ez az érv nem mindig eléggé konkrét és világos, és nem tudja szigorúan elhatárolni a két kongruenciatípust egymástól: *Но нито мъжът ми [NomSg], нито аз [NomSg] се решихме [Vx3 Pl] на развод*. 'Sem a férjem, sem én döntöttünk a válás mellett.' | *И едното [NomSg] и другото [NomSg] водят [Vx3Pl] към една и съща цел*. 'Az egyik is és a másik is egy célhoz vezet.' | *Нито учителят [NomSg], нито директорът [NomSg] отиде [Vx3Sg] ~ отидоха [Vx3Pl] на тържеството*. 'Se a tanár [NomSg], se az igazgató [NomSg] nem ment el [Vx3Sg] az ünnepségre.' A magyarban és a finnben az egyes szám használata a helyesebb (vö. *Ei opettaja, eikä rehtori mennyt [Vx3Sg] juhliin*, a bolgárban viszont használható mind az egyes, mind a többes számú állítmány.)

Ha az alanyokat a *не само, ... но* 'nemcsak ..., hanem ... is' kötőszó köti össze, tehát az alanyok között ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony áll fenn, az állítmány egyes számban áll: *Не само жена [NomSg], но и мъж [NomSg] не смееше [Vx3Sg] да мине по това време по пътя, който водеше през дола.* 'Nemcsak nő [NomSg], hanem férfi [NomSg] sem mert [Vx3Sg] átmenni ilyenkor a völgyön keresztül futó úton.'

A 'nemcsak ..., hanem ... is' kötőszópár gyakran olyan egyes számú alanyokat köt össze, amelyek egyes számú állítmányt vonzanak maguk után. *Решиваше [Vx3Sg] се не само неговият живот [NomSg], но и на цялото семейство [NomSg].* 'Most nemcsak az ő sorsa dől el, hanem az egész családjáé is'. (Popov 1998: 181.)

Vannak esetek, amikor az állítmány a legközelebbi alannyal egyezik: *Най-напред след него тръгва [Vx3Sg] Димитър [NomSg] и Илия [NomSg]* 'Először Dimiter és Ilia megy utána.'

Másrészről ki kell emelni azt is, hogy nem minden absztrakt alany egyezik az egyes számú állítmánnyal. Ha az alanyok határozottak, jelző vagy állítmány áll előttük, akkor az állítmány lehet többes számban is: *Чудна прохлада [NomSg] и радост [NomSg] царуваха [Vx3Pl] в това поетическо кътче* '... hűvösség [NomSg] és öröm [NomSg] honolt [Vx3Sg] / honoltak [Vx3Pl] ezen a festői helyen'.

Felhívnám a figyelmet még egy esetre a bolgár nyelvből, amely kivétel az eddig megállapított szabályok alól. Ez így hangzik: ha az egyik alany tagadó, a másik pedig állító, az állítmány a hozzá közelebb álló alannal egyezik meg: *Не дребни разправи [Nom Pl], а замах [NomSg] е [Vx3Sg] нужен.* 'Nem apró veszekedések [Nom Pl], hanem lendület [NomSg] az [NomSg], ami kell [Vx3Sg].'

Az eddig vizsgált esetek alapján megállapítható, hogy az alaki kongruencia területén sok azonosság tapasztalható a két nyelv között. Mind a bolgár, mind a magyar követi az egyes számú állítmányt a mondat elején és elvont főnevek után. Ezen kívül a mellérendelő kapcsolatos viszonyok keretei között egynéhány eset teljesen identikus a két nyelvben.

5.2. A magyarral szemben a bolgárban az egyes számú halmozott alany mellett az állítmány értelmi egyeztetéssel igen gyakran többes számba kerül. Az értelmi kongruencia gyakori előfordulása az ősbibb eredetével is magyarázható: az irodalmi nyelv a nyelvjárásokból vette át, és jelenleg eléggé elterjedt kongruenciátípussá vált. Az értelmi kongruencia a következő esetekben fordul elő:

Ha az alanyok olyan dolgokat jelentenek, amelyek tartalmilag távol állnak egymástól, az állítmány többes számba kerül: *В глух ек се сляха* [Vx3Pl] *нежни зов* [NomSg], *победен рев* [NomSg], *предсмъртен стон* [NomSg]. 'Halk harangszó [NomSg], győzedelmes kiáltás [NomSg], halálhörgés [NomSg] süket mennydörgésként folyt(ak) [Vx3Sg/Pl] egymásba'. A magyarban mindkét egyeztetési típus elfogadható, de ha az alanyok felsorolási viszonyban vannak, az állítmány alaki egyeztetéssel inkább egyes számba kerül.

A bolgárban az állítmány többes számba kerülhet, ha melléknévi igenévvel van kifejezve és az alanyok különböző neműek: *Всяка падина* [NomSg], *всяка рекичка* [NomSg], *всеки хълм* [NomSg] *им бяха познати* [Vx3Pl]. 'Minden völgy [NomSg], minden folyócska [NomSg], minden domb [NomSg] ismerős volt számukra'.

Ha az alanyok *както – така* 'mind ...mind' kötőszóval vannak összekötve, az állítmány többes számba kerül: *В продължение на последните години ние видяхме, че както народът* [NomSg], *така и неговото правителство* [NomSg] *не можаха* [Vx3Pl] *да направят нищо особено*. 'Az utolsó évek folyamán meggyőződünk arról, hogy mind a nép [NomSg], mind a kormány [NomSg] nem tudott [Vx3Sg] semmi különöset tenni.' A magyar példamondatban főleg az egyes számú egyeztetés használható.

Ha az alanyokat előljáró köti össze, az állítmány többes számban van, ritkábban állhat egyes számban: *По канала от езерото към морето се спущаха* [Vx3Pl] *лодка* [NomSg] *след лодка* [NomSg]. 'A tóból a tengerbe vezető csatornán csónak [NomSg] csónak [NomSg] után ereszkedett le [Vx3Sg].'

Ha az *или* 'vagy' kötőszó kapcsolatos viszonyt fejez ki, azaz ugyanaz a jelentése, mint az *и* 'és' kötőszóé, az állítmányt többes számba tesszük, pl. *В такъв случай времето* [NomSg] *или разстоянието* [NomSg] */= времето и разстоянието/ са* [Vx3Pl] *най-добрите лекари* [NomPl]. 'Ebben az esetben az idő és a távolság a legjobb orvos(ok).'

Ha az alanyok különböző neműek, az állítmány többes számban áll, pl. *Всяка жена* [NomSg], *всеки мъж* [NomSg] *ми бяха* [Vx3Pl] *познати*. 'Minden nő, minden férfi ismerősöm volt'. A nem, mint nyelvtani kategória hiányzik a magyar nyelvből, ezért az alanyok között nem áll fenn a nembeli változatosság, amely előidézi az értelmi egyeztetést a bolgárban. (Vö. Popov 1998: 180.)

Összetett országnevek esetén, mint pl. *Antigua és Barbuda, Trinidad és Tobago, Bosznia-Hercegovina* az állítmány a bolgárban is egyes számban áll: *Тринидад и Тобаго* [NomSg] *е* [Vx3Sg] *република с двукамарен парламент*. 'Trinidad és Tobago [NomSg] kétkamarás parlamenti köztársaság'. *Босна и Херцеговина* [NomSg] *направи* [Vx3Sg] *крачка напред по пътя*

към членството си в Европейския съюз, като подписа в Люксембург Споразумението за стабилизиране и асоцииране. 'Bosznia-Hercegovina [NomSg] megtette [Vx3Sg] az első lépést az európai uniós tagság felé azzal, hogy aláírta Luxemburgban a stabilizációs és társulási folyamatot'.

6. Összefoglaló

Megállapítható, hogy a kongruencia tekintetében nagy változatosság mutatkozik a megvizsgált nyelvekben, és bizonyos esetekben ingadozik az egyes és a többes szám használata.

Két vagy több egyes számú alannyal való egyeztetés gyakorlata a magyarban az esetek túlnyomó részében az, hogy az állítmány egyes számban áll. Itt fontos szerepet játszik a következő tényező: az alany konkrét vagy elvont főnév, személy, ill. élőlény.

A finn és az észt nyelvben két mellérendelt egyes számú alany esetén az állítmány általában többes számban áll és ebben az esetben az értelmi kongruencia érvényesül. Mind a két nyelvben ingadozó esetek is vannak.

A lappban a képet a duális bonyolítja, mivel két személy, állat után kettes szám használható. Több élettelen alany esetén az állítmány többes számban áll. Egyedül anyagnevek után használatos az egyes szám.

A bolgárban az alaki és az értelmi egyeztetés ingadozik a több alany – állítmány kongruenciájánál is. A bolgár nyelvben két vagy több egyes számú alany mellett az állítmány többes számban áll. Ettől a szabálytól eltérések is vannak.

A magyar nyelvészek szabályosnak vélik a többes számú névszói állítmányt, ha az alanyok élő személyek (animated), de az élettelen alanyok (unanimated) mellett jobb az egyes számú állítmány: *A fiú* [NomSg] és *a lány* [NomSg] *barátok* [NomPl]. | *Az asztal* [NomSg] és *a szék* [NomSg] *bútor* [NomSg]. (Vö. Rácz 1991: 97.) A magyarhoz inkább hasonlít e tekintetben a lapp. A finnben és az észtben viszont a névszói állítmány mind a két esetben többes számban áll, mivel két külön dolgot fejez ki.

A nem egyszerű kapcsolatos viszony esetén (fokozó, hozzátoldó, ellentétes, összefoglaló-megosztó) az állítmány legtöbbször a hozzá legközelebb álló alannal egyezik (magyar, finn, lapp). Itt is vannak kivételek, például a finnben a fokozó és összefoglaló kapcsolatos viszonyok esetén. A lappban két alany esetén általában duális használatos, több halmozott alany esetén pedig többes szám áll. A bolgár nyelvben is elég vegyes a kép, egyes és többes számú alakok egyaránt használatosak.

Összetett országnevek után (mint pl. *Antigua és Barbuda, Trinidad és Tobago*) az állítmány a vizsgált nyelvekben egyes számban áll. Ez alól a szabály alól az észten vannak kivételek.

Egyes számba kerül az állítmány a magyar nyelvben akkor is, ha az alanyok mennyiségjelzősek. A finnben ingadozás tapasztalható, mert az állítmány egyes és többes számba is kerülhet, az észten pedig többes számba. A lappban az állítmány számhasználata az (élő és élettelen) alanytól függhet. A bolgár nyelvben a mennyiségjelzős alany után (ha egynél nagyobb) szinte mindig többes számban áll az állítmány. Ez a gyakorlat több indoeurópai nyelvben is.

Irodalom

- Bartens, Hans-Hermann 1989: Lehrbuch der saamischen (lappischen) Sprache. Helmut Buske Verlag, Hamburg.
- Erelt, Mati et al 1993: Eesti keeli grammatika II. Süntaks. Eesti Teadust Akadeemia, Eesti Keele ja Kirjanduse Instituut, Tallinn. = EKG II
- Erelt, Mati (ed.) 2003: Estonian Language. Linguistica Uralica, Supplementary Series, Vol. 1. Estonian Academy Publishers, Tallinn.
- Erelt, Mati 2006: Lause õigekeelsus, Tartu.
- Ferdinandy György 1993: A francia vőlegény. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Hakulinen, Auli–Fred Karlsson 1979: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Jyväskylä.
- Hegedűs Rita 2005: Magyar nyelvtan. Tinta Kiadó, Budapest.
- ISK = Hakulinen, Auli et al.: Iso suomen kielioppi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2004.
- Jordanova, Mirella 1999: Az alany és az állítmány számbeli egyeztetése a magyar és a bolgár nyelvben. In: I. Nemzetközi Hungarológiai Oktatási Konferencia előadásai 2. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. 75–86.
- Karlsson, Fred 1999: Finnish: An essential grammar. Routledge, London.
- Keresztes László 1995: Gyakorlati magyar nyelvtan. Debreceni Nyári Egyetem, Debrecen.
- Keresztes László et al. 1987: Outi Karanko–Keresztes László–Irmeli Kniivilä, Finn nyelvkönyv 1. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kippasto, Anu–Nagy Judit 1995: Észten nyelvkönyv. Bíbor Kiadó, Miskolc.

- Kubínyi, Kata 2006: Elollisuuden/ihmistarkoitteisuuden kieliopillistumisesta suomessa ja unkarissa. In: *Specimina Fennica XII. Colloquia contrastiva XIV. Kaukovertailuja V. Savariae*. 117–156.
- Lakó György 1986: *Chrestomathia Lapponica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Lengyel Klára 2000: Az állítmány. In: Keszler Borbála (szerk.), *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 399–409.
- Lieko, Anneli et al 1999: *Anneli Lieko–Andrew Chesterman–Leena Silfverberg, Finnish for translators. Finn Lectura*, Helsinki.
- Metslang, Helle et al 2003: Helle Metslang–Ingrid Krall–Renate Pajusalu–Kirsti Saarso–Elle Sõrmus–Silvi Vare, Keelehärm. *Eesti keele probleemseid piirkondi*. Tallinna Pedagoogikaülikool, Tallinn. 142–147.
- MMNy 1991 = Bencédy József–Fábián Pál–Rácz Endre–Velcsov Mártonné, *A mai magyar nyelv*. 8. kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- MMNy 1977 = Keszler Borbála (szerk.), *A mai magyar nyelv II*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- MMNyR 1961–1962 = Tompa József (szerk.), *A mai magyar nyelv rendszere*. Leíró nyelvtan I–II. Akadémiai kiadó, Budapest.
- Nickel, Klaus Peter 1990: *Samisk grammatikk*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Nielsen, Konrad (1926–29)/1979: *Lærebok i lappisk (samisk) 1. Grammatikk*. *Lydlære, formlære, orddannelseslære og syntaks samt tillegg*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Nyelvművelő Kézikönyv I–II. (Főszerk. Grétsy László–Kovalovszky Miklós.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 1985.
- Peneva, Dennica 2005: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben és a lappban I. (Attributív szerkezetek.) *Folia Uralica Debreceniensia* 12: 87–102.
- Peneva, Dennica 2006: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben és a lappban II. (Birtokos szerkezetek.) *Folia Uralica Debreceniensia* 13: 65–78.
- Peneva, Dennica 2007: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben és a lappban III. (Értelmező jelzős és predikatív szerkezetek.) *Folia Uralica Debreceniensia* 14: 87–101.
- Peneva, Dennica 2008: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban IV. (Személybeli egyeztetés.) *Folia Uralica Debreceniensia* 15: 65–82.
- Peneva, Dennica 2010: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben, a lappban és a bolgárban V. (Számbeli egyeztetés.) *Folia Uralica Debreceniensia* 17: 55–68.

- Попов, Konstantin 1988: Константин Попов, Синтактичното съгласуване в български език. Народна просвета, София.
- Попов, Konstantin 1998: Главни части на изречението. In: Граматика на съвременния български книжовен език. Том 3. Синтаксис. Абагар, София.
- Pusztay János 1994: Könyv az ész nyelvéről. Folia Estonica. Tomus III. Szombathely.
- Quirk, Randolph–Sidney Greenbaum 1972: A Grammar of Contemporary English. Longman, New York and London. 359–370.
- Quirk, Randolph et al. 1991: Randolph Quirk–Sidney Greenbaum–Geoffrey Leech–Jan Svartvik, A Comprehensive Grammar of the English Language. Longman, London and New York. 755–768.
- Rácz Endre 1991: Az egyeztetés a magyar nyelvben. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Sammallahti, Pekka 1972: Saamen kielen oppikirja. Helsinki.
- Sammallahti, Pekka 1993: Sámi–suoma–sámi sátnegirji. Saamelais–suomalais–saamelainen sanakirja. 4. painos. Girjegiisá Oy, Ohcejohka.
- Sammallahti, Pekka 2005: Láidehus sámegeiela cealkkaoahpa dutkamii. Davvi Girji, Kárášjohka.
- White, Leila 2001: Suomen kielioppia ulkomaalaisille. Finn Lectura, Helsinki.

*

Types of agreement in Hungarian, Finnish, Estonian, Lapp (Saami) and Bulgarian VI. (Numerus agreement II.)

We can say that in the languages under examination there is a variation in the use of singular and plural forms. In most cases in Hungarian, the agreement of two or more conjoined singular subjects requires a singular verb. Two important facts should be taken into consideration: on the one hand, the subject is a concrete or abstract noun, and on the other, the subject is animate or inanimate. In Finnish and Estonian, two conjoined singular subjects take a plural verb

In both languages, there are variations as well. In Saami, the situation is even more complicated because of the dual form, as usually after two persons or animals dual forms are used. In the case of several inanimate nouns the verb is in the plural. The singular is used only after material nouns.

In Bulgarian, agreement after two or more singular conjoined nouns requires a plural verb. There are of course exceptions to this rule.

Hungarian linguists consider as more correct the use of plural predicative nominals after animate plural subjects, while inanimate subjects require a singular predicative. In that respect, Saami is fairly similar to Hungarian. In Finnish and Estonian, both cases require a plural predicative nominal, as the subjects denote two different matters.

In Hungarian, Finnish and Saami, coordinated subjects with *both ... and*, *neither ... nor*, *not only... but also*, etc. agree with the nearest subject in accordance with the principle of proximity. Of course there are exceptions to this rule, especially in Finnish. In Bulgarian, the situation is rather mixed, both singular and plural forms are being used. In Saami, after two subjects the verb takes a dual form while a plural verb is used in case of several subjects.

DENNICA PENEVA